

МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

На тему: «Взаємозв'язок гендерних стереотипів, самооцінки та саморефлексії
особистості: вікові та статеві розбіжності»

Студентки 1 курсу групи ЗПС-51
спеціальності 053-психологія
першого (магістерського) рівня вищої освіти
ХАРИТОНОВОЇ ГАННИ

Керівники: професор, доктор психологічних наук,
професор кафедри педагогічної та вікової психології
ПЛОХІХ ВІКТОР
доцент, кандидат психологічних наук
ЯВОРОВСЬКА ЛЮБОВ.

Чотирьохрівнева шкала оцінювання _____

Кількість балів _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) _____
(прізвище та ініціали)

м. Харків -2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІКОВИХ ТА СТАТЕВИХ РОЗБІЖНОСТЕЙ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ, САМООЦІНКИ ТА САМОРЕФЛЕКСІЇ	6
1.1. Теоретичні підходи до вивчення статевих та вікових відмінностей у психології особистості	6
1.2. Гендерні стереотипи як психологічний феномен	12
1.3. Самооцінка та саморефлексія як показники психологічного функціонування особистості	16
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТАТЕВИХ ТА ВІКОВИХ ВІДМІННОСТЕЙ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ, САМООЦІНКИ ТА САМОРЕФЛЕКСІЇ ОСОБИСТОСТІ	24
2.1. Організація дослідження	24
2.2. Характеристика методик дослідження та статистичних методів обробки даних	25
2.3. Характеристика досліджуваної вибірки	29
Висновки до розділу 2	31
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАТЕВИХ ТА ВІКОВИХ ВІДМІННОСТЕЙ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ, САМООЦІНКИ ТА САМОРЕФЛЕКСІЇ ОСОБИСТОСТІ	32
3.1. Описові результати емпіричного дослідження	32
3.2. Результати статистичної обробки	35
3.3. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів	45
Висновки до розділу 3	48
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
АНОТАЦІЯ	60

ВСТУП

Окреслення проблеми дослідження. У межах сучасної психологічної науки статеві та вікові відмінності розглядаються як значущі чинники, що впливають на розвиток особистості. Особливий інтерес викликають такі психологічні характеристики, як самооцінка та здатність до саморефлексії, які вважаються ключовими показниками психологічного благополуччя та особистісної зрілості. Їхній рівень не є сталим і формується під впливом як індивідуальних, так і соціально-культурних чинників, серед яких вагому роль відіграє рівень гендерної стереотипізації.

Гендерна стереотипізація, що полягає в схильності індивіда дотримуватись традиційних уявлень про соціальні ролі жінок і чоловіків, може обмежувати можливості самовираження, знижувати гнучкість ідентичності та впливати на формування образу «Я».

Більшість наявних досліджень зосереджені на окремих вікових або статевих групах, у той час як комплексне порівняння показників самооцінки, саморефлексії та гендерної стереотипізації в різних вікових категоріях та серед представників різної статі - залишається недостатньо вивченим. З огляду на те, що гендерна соціалізація та ставлення до себе як до суб'єкта статевої ролі є процесами, що змінюються з віком, важливо проаналізувати як вікові, так і статеві відмінності в контексті вказаних особистісних характеристик.

Актуальність дослідження полягає в необхідності комплексного аналізу того, як саме статеві належність і вік впливають на рівень гендерної стереотипізації, а також на внутрішнє ставлення до себе. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти психологічні механізми становлення «Я-концепції» у представників різних статей та вікових груп. Результати можуть стати основою для створення профілактичних і корекційних програм, спрямованих на розвиток самоприйняття та рефлексивності в особистості.

Об'єктом дослідження є гендерні стереотипи особистості.

Предметом дослідження є взаємозв'язок статевих і вікових розбіжностей з рівнем гендерної стереотипізації, саморефлексії та самооцінки.

Мета дослідження: дослідити взаємозв'язок між рівнями гендерної стереотипізації, саморефлексії та самооцінки у людей різного віку та статі..

Відповідно до зазначеної мети сформовані наступні **завдання дослідження:**

- проаналізувати особливості гендерних стереотипів, самооцінки та саморефлексії як психологічних змінних;
- охарактеризувати теоретичні підходи до вивчення статевих і вікових розбіжностей ;
- дослідити наявність статевих розбіжностей у рівнях самооцінки, саморефлексії та гендерної стереотипізації;
- виявити вікові відмінності у рівнях самооцінки, саморефлексії та гендерної стереотипізації;
- оцінити взаємозв'язки між досліджуваними змінними (самооцінкою, саморефлексією, рівнем стереотипізації) в межах окремих статевих і вікових груп;
- сформулювати практичні рекомендації щодо врахування статевих і вікових відмінностей у психологічному супроводі особистості.

Гіпотези дослідження:

1. Гендерні стереотипи, зокрема традиційні уявлення про ролі чоловіків і жінок, перебувають у негативному взаємозв'язку з рівнем саморефлексії та самооцінки особистості.
2. Стать та вік визначають характер взаємозв'язку між гендерними стереотипами, самооцінкою та саморефлексією, зумовлюючи статистично значущі відмінності між групами.

Методи дослідження: опитувальник гендерних упереджень (GBQ), Шкала саморефлексії та усвідомлення Гранта (SRIS), Шкала самооцінки Розенберга (RSES). Статистична обробка включає: критерій Колмогорова-Смірнова,

критерій Шапіро-Уїлка, U-критерій Манна-Уїтні, коефіцієнт кореляції Спірмена, регресійний аналіз.

Вибірка: 154 особи, поділені на три вікові категорії: молодь (18-30 років), особи середнього віку (31-50 років), особи старшого віку (51+). Вибірка є цільовою, з формуванням на основі добровільної участі, що узгоджується з етичними стандартами проведення психологічних досліджень. Участь в опитуванні брали повнолітні респонденти, які надали інформовану згоду.

Практична значущість роботи полягає в тому, що результати можуть бути використані у практиці психологічного консультування, в освітніх і профілактичних програмах для розвитку гнучкого мислення, зниження рівня стереотипізації та підвищення психологічної адаптивності особистості.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота включає вступ, три розділи, загальні висновки та список літератури. Перший розділ роботи присвячений основним науковим підходам до вивчення статевих і вікових відмінностей у психології особистості, теоретичним основам понять гендерних стереотипів, саморефлексії та самооцінки особистості. Другий розділ присвячений методології та організації дослідження, розглядаються психодіагностичні методи дослідження, методи аналізу даних. Третій розділ роботи присвячений емпіричному дослідженню статевих та вікових розбіжностей взаємозв'язку гендерних стереотипів, самооцінки та саморефлексії. Заключна частина роботи містить узагальнюючі висновки результатів дослідження, рекомендації та можливі подальші напрямки роботи.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАТЕВИХ ВІДМІННОСТЕЙ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ, САМОРЕФЛЕКСІЇ ТА САМООЦІНКИ

1.1. Теоретичні підходи до вивчення статевих та вікових відмінностей у психології особистості

Вивчення статевих та вікових відмінностей у психології особистості має міждисциплінарний характер і базується на різних теоретичних традиціях [2]. Ці підходи по-різному пояснюють природу індивідуальних відмінностей між чоловіками й жінками, а також специфіку розвитку особистості на різних етапах життя. [6]

Розуміння гендеру як динамічного конструкту відкриває можливість пояснити змінність і варіативність особистісних характеристик. Зокрема, рівень самооцінки, емоційної експресивності, тривожності чи агресії може по-різному проявлятися у представників різної статі залежно від культурного середовища [42]. У суспільствах, де домінують індивідуалістичні цінності, гендерні відмінності є більш вираженими, тоді як у колективістських культурах вони часто згладжуються під впливом соціальних норм, які обмежують індивідуальну експресію. Важливим є переосмислення самих підходів до вимірювання гендерних відмінностей. Бінарна класифікація (чоловік - жінка) не дозволяє відобразити всю складність особистісної динаміки [24]. Не менш важливим є врахування внутрішньогрупової варіативності: характеристики, які традиційно вважаються “жіночими” або “чоловічими”, можуть виявлятися у представників обох статей залежно від контексту.

У сучасній психологічній науці гендерні відмінності трактуються як результат взаємодії множинних чинників: біологічних, соціальних, культурних, когнітивних та контекстуальних [45]. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє уникнути спрощеного уявлення про стать як про єдиний джерело психологічних

відмінностей і зосередитися на динамічній природі гендеру як соціально сконструйованої змінної.

Перші психологічні концепції, що пояснювали відмінності між чоловіками та жінками, з'являються в межах психоаналітичної традиції. Зокрема, З. Фройд одним із перших запропонував системну модель психосексуального розвитку, в якій стать та пов'язані з нею конфлікти трактувалися як ключовий чинник формування особистості. Попри критику щодо методології та гендерних упереджень, його підхід заклав підґрунтя для подальших теоретичних пошуків у цій галузі [37].

Одним із найвідоміших напрямів є біосоціальний підхід, розроблений А. Н. Eagly і W. Wood [45]. Згідно з ним, основні відмінності між статями виникають через взаємодію біологічно зумовлених характеристик (наприклад, відмінностей у фізичній силі чи репродуктивній функції) з вимогами соціального середовища. Саме суспільні очікування щодо гендерних ролей, сформовані на ґрунті певних біологічних обмежень, спричиняють виникнення типових для статі форм поведінки. Поруч із цим, біоекологічні моделі розвитку, запропоновані U. Bronfenbrenner і S. Ceci, підкреслюють вплив не лише біології, а й складної системи середовищних взаємодій на формування особистості. У цьому контексті гендер розглядається як результат впливу контекстів - мікро-, мезо-, макро- та хроносистем, у яких людина зростає та функціонує. Такий підхід акцентує увагу на змінності гендерних відмінностей у різних соціальних умовах [16].

Значне пояснювальне значення мають також когнітивні підходи, зокрема теорія гендерної схеми, запропонована S. Bem [21]. Вона стверджує, що індивіди з раннього дитинства формують когнітивні уявлення про те, що «належить» чоловікам чи жінкам, і на основі цих схем здійснюють сприйняття, обробку інформації та поведінкові рішення. Гендер у цьому випадку функціонує як фільтр, який упорядковує соціальну реальність і визначає інтерпретацію власного досвіду.

У свою чергу культурний підхід акцентує увагу на тому, що гендерні відмінності не є універсальними, а суттєво варіюються залежно від культури. Дослідники Н. Markus і S. Kitayama (1991), а також М. Bond (2002) показали, що в індивідуалістичних суспільствах на зразок США чи Канади частіше фіксується вища самооцінка та асертивність у чоловіків, тоді як у колективістських культурах ці відмінності нівелюються через соціальні норми стриманості та самокритики [26].

К. Crenshaw у межах інтерсекційного підходу вимагає розглядати гендер у взаємозв'язку з іншими соціальними ідентичностями - такими як раса, вік, сексуальна орієнтація, інвалідність або соціальний клас. Згідно з цим підходом, гендерні відмінності набувають різного змісту й впливу в залежності від соціального контексту індивіда [32].

Крім того, сучасна психологія дедалі частіше апелює до контекстуально-ситуаційного підходу, що базується на висновках J. S. Hyde, N. M. Else-Quest та інших дослідників. Він розглядає прояви гендерних характеристик як ситуативно зумовлені. Певні поведінкові риси можуть виявлятися або пригнічуватись залежно від соціального тиску, ролі, статусу або очікувань у конкретному середовищі [41].

Окрему групу становлять критичні та постструктуралістські підходи, серед яких домінує ідеї J. Butler (1990) та F. Foucault. У цій парадигмі гендер не має фіксованої сутності, а формується через мову, владу й соціальні практики [24]. Гендерні ідентичності розглядаються як повторювані дії, що конструюються й підтримуються соціальними структурами, а не як природжені або сталі риси.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що сучасне вивчення гендерних відмінностей у психології особистості відходить від статичних, біологічно зумовлених моделей і тяжіє до інтегративних пояснень, які враховують соціальну, культурну та індивідуальну складову людського розвитку [6].

Дослідження гендерних відмінностей у межах психології особистості дозволяє глибше зрозуміти, як стать впливає на формування таких індивідуальних характеристик, як самооцінка, стиль прив'язаності, рівень

саморефлексії, саморегуляція, тривожність чи схильність до досягнень. Розгляд гендеру як аналітичної категорії дає змогу уникнути стереотипних уявлень та забезпечити більш точну інтерпретацію особистісної динаміки впродовж життя.

Вивчення вікових особливостей у розвитку особистості є центральним напрямом вікової та загальної психології, який охоплює як етапи становлення індивідуальності, так і механізми адаптації до змін, що відбуваються впродовж життя. У науковому дискурсі виділяють кілька класичних підходів, що сформували основу сучасного розуміння особистісного розвитку з урахуванням віку:

1. **Психосоціальний підхід Еріка Еріксона**, який розглядає розвиток особистості як послідовність восьми стадій, кожна з яких пов'язана з певною віковою кризою та ключовим завданням. Наприклад, у підлітковому віці головним завданням є формування ідентичності, тоді як у дорослості — досягнення інтимності та продуктивності [14;16].

2. **Когнітивний підхід Жана Піаже** фокусується на розвитку мислення та розумових структур у дитини. Його стадії когнітивного розвитку - від сенсомоторної до формально-операційної - відображають зміни в абстрактному мисленні, причинно-наслідкових зв'язках і здатності до саморефлексії [12].

3. **Соціокультурна теорія Льва Виготського** акцентує увагу на ролі соціального середовища й мови у формуванні психічних функцій. Виготський вводить поняття «зони найближчого розвитку», підкреслюючи, що потенціал розвитку особистості залежить від взаємодії з більш досвідченими суб'єктами [14].

4. **Теорія життєвого шляху (lifespan development)**, розроблена Паулем Бальтесом, пропонує інший вимір вікового підходу. Вона виходить із того, що розвиток відбувається впродовж усього життя, є пластичним і багатовекторним. На кожному віковому етапі особистість стикається з як здобутками, так і втратами, що формують її унікальну траєкторію.

Важливою є ідея селекції, оптимізації й компенсації як стратегій адаптації до змінних умов життя [18].

5. Концепція Деніела Левінсона зосереджується на дорослості як періоді, що також піддається віковим трансформаціям. Він описує структуру життя через послідовні фази, такі як «рання дорослість», «перехід середнього віку» та «зрілість», у межах яких відбуваються глибокі зміни у самоідентичності, цінностях і життєвих цілях. Його підхід особливо важливий для розуміння вікових криз і реконструкції життєвих сценаріїв у дорослому віці [16].

Сучасна психологія особистості розглядає вікові зміни не як суто біологічно зумовлений процес, а як результат складної взаємодії когнітивного розвитку, соціального середовища, особистісної рефлексії та культурних очікувань, що дозволяє краще зрозуміти індивідуальні відмінності на різних етапах життєвого шляху й адаптувати психодіагностичні та психокорекційні інструменти до особливостей кожної вікової групи [14;16].

У контексті дослідження зв'язку гендерних стереотипів, саморефлексії та самооцінки важливо враховувати, що всі ці психологічні характеристики мають виражену вікову та статеву специфіку. На різних етапах життєвого шляху особистість по-різному інтерпретує соціальні очікування, ролі та уявлення про себе, що зумовлює зміну рівня рефлексивності та самооцінювання. Згідно з низкою емпіричних спостережень, з віком може посилюватися орієнтація на традиційні гендерні установки, що, в свою чергу, впливає на зниження гнучкості у самосприйнятті й критичності мислення.

У жінок, як показують окремі дослідження, рівень саморефлексії зазвичай є вищим, що може бути пов'язано як з особливостями соціалізації, так і з впливом культурних норм, які заохочують жінок до емоційної чутливості та самоспостереження. Натомість самооцінка, яка формується під тиском як внутрішніх, так і зовнішніх очікувань, схильна знижуватись із віком — особливо у випадках, коли особистість відчуває невідповідність між власними

можливостями та соціальними стандартами успішності, які нерідко залишаються гендерно забарвленими.

Таким чином, вік і стать не лише є значущими змінними, але й виступають у ролі модераторів впливу гендерних стереотипів на індивідуально-психологічні характеристики. Це підтверджується припущенням, що вплив гендерної стереотипізації, зокрема у традиційному її варіанті, може мати більш відчутний вплив у старших вікових групах та у представників тієї статі, чия поведінка сильніше відхиляється від соціально очікуваної ролі.

Позиція сучасної психології щодо динаміки вікових змін отримує підтвердження в результатах багатьох досліджень. Так, W. Bleidorn (2016) у масштабному крос-культурному аналізі показали, що самооцінка змінюється з віком за універсальною траєкторією: зростає в молодому віці та знижується в похилому [22]. У той самий час Cross et al. (2000) встановили, що жінки, як правило, виявляють вищу соціальну рефлексивність, що пояснюється як культурними нормами, так і особливостями соціалізації [26]. Дослідження Kling et al. (1999) підтверджують наявність гендерних відмінностей у самооцінці, особливо у підлітковому віці [36]. У свою чергу Diekmann & Eagly (2008) підкреслюють, що інтерналізація традиційних гендерних ролей із віком може призводити до відчуття невідповідності соціальним очікуванням і, як наслідок, до зниження самооцінки [29;30]. Ці результати узгоджуються з позицією W. Wood та A. H. Eagly (2012), згідно з якою стать і вік виступають модераторами соціального впливу, що формує індивідуально-психологічні характеристики [45]. Отже, як теоретичні, так і емпіричні підходи свідчать про складну, багатофакторну природу статево-вікових відмінностей у формуванні особистісних характеристик.

1.2 Гендерні стереотипи як психологічний феномен

У кожному суспільстві культура, а також уява соціалізованої в ньому людини, формують загальні уявлення про те, якими мають бути чоловіки й жінки

та які ролі вони повинні виконувати [6;13;18]. Такі типові уявлення про чоловіків і жінок у цілому називають гендерними стереотипами [17]. Часто ці уявлення не відповідають дійсності, є неточними, стійкими до нової інформації та не відображають особливостей конкретної особи. Вони містять як очікування, так і заборони щодо того, що «належить» відчувати, демонструвати й робити чоловікам і жінкам [3;4]. Дослідники підкреслюють два незаперечні явища: широке існування гендерних стереотипів і їхнє прийняття людьми, на яких ці стереотипи спрямовані. За силою впливу гендерні стереотипи нерідко перевершують навіть расові [3].

Гендерні стереотипи - це культурно та соціально обумовлені уявлення про якості, поведінку та ролі, які вважаються характерними для чоловіків і жінок. Формування таких стереотипів, а отже віднесення до того чи іншого гендера обумовлене пануючими в даному суспільстві гендерними установками.

Від моменту народження дитина занурюється в соціальне середовище, яке формує численні стереотипи щодо гендерних ролей. З появою усвідомлення власної статевої належності дитина починає пов'язувати її з певними зовнішніми ознаками: одягом, правилами поведінки, дозволеними або забороненими емоційними реакціями. До природних психологічних і фізіологічних відмінностей між статями додаються сформовані в суспільстві уявлення про «чоловічі» й «жіночі» ролі, які часто не мають нічого спільного з реальними біологічними особливостями.

Ці уявлення функціонують не лише як сукупність норм, а як система соціальних очікувань, яка активно впливає на формування поведінки. Якщо поведінка людини не відповідає встановленим стандартам, суспільство чинить тиск - використовує санкції. У традиційних суспільствах це могли бути покарання на зразок вигнання або суворіші репресії за порушення гендерних норм. У сучасному ж світі переважають психологічні санкції: осуд, негативне оцінювання, соціальне неприйняття. Це спричиняє внутрішні переживання - провину, сором, конфлікти між особистими і соціально очікуваними ролями. Щоб уникнути подібного дискомфорту, індивід прагне відповідати очікуванням

оточення, засвоюючи ті чи інші форми гендерної поведінки - іноді адекватні, іноді - ні.

На думку М. Скорик стереотипне мислення закріплюється за такою схемою: «Починає діяти так звана “спіраль мовчання”. Під впливом несприятливого “клімату думок” ця тенденція проявляється в разі, коли людина виявляє, що в загальному розкладі суспільної думки її позиція з часом не укріплюється, а послаблюється» [13].

Оцінювання ролі гендерного стереотипу має подвійний характер. З одного боку, гендерні стереотипи можуть спотворювати та спрощувати сприйняття соціальної дійсності, заважати їй об'єктивному розумінню, а також обмежувати поведінку індивіда через нав'язані ролі та очікування. З іншого боку, слід враховувати і конструктивний потенціал стереотипів — вони допомагають упорядковувати та структурувати уявлення про нову соціальну реальність і людей у суспільстві, що перебуває в процесі трансформації. У той же час у зв'язку з процесами соціально-економічних, політичних і культурних змін, які відбуваються в українському суспільстві, поширені гендерні стереотипи не завжди можна однозначно охарактеризувати як позитивні або негативні, адже їх вплив може мати як конструктивні, так і деструктивні наслідки - як для суспільства загалом, так і для кожного індивіда окремо [41]. Тому наразі особливу значущість представляє певна класифікація гендерних стереотипів. Ткалич М.Г. виділяє наступні типи гендерних стереотипів:

1. *Стереотипи маскулінності - фемінності* - нормативні уявлення про соматичні, психічні та поведінкові риси, характерні для чоловіків і жінок. (чоловіки стереотипно уявляються як компетентні, домінантні, агресивні, самовпевнені, логічні, здатні контролювати емоції; жінки - як пасивні, залежні, емоційні, ніжні, турботливі). Маскулінність пов'язується з інструментальними рисами, а фемінність - з експресивними. Ці стереотипи впливають на формування гендерної ідентичності.

2. *Стереотипи професійної діяльності чоловіків і жінок* (для жінок традиційно вважається прийнятною обслуговуюча, виконавча діяльність;

для чоловіків - керівна, творча, організаторська). Цей різновид стереотипів впливає на доступ до престижних професій, рівень оплати праці, кар'єрне зростання. Прикладами стереотипів професійної діяльності є бар'єри типу «скляної стелі» та дискримінаційні очікування щодо ролі жінки.

1. *Стереотипи поєднання сімейних і професійних ролей* - відображають уявлення, що чоловіки мають реалізовувати себе у професійній сфері, а жінки - у сімейній. Результатом таких стереотипів є те, що жінки змушені поєднувати роботу з домашніми обов'язками, що негативно впливає на їхні можливості кар'єрного росту.

2. *Стереотипи зовнішності чоловіків і жінок*: уявлення про зовнішність чоловіків і жінок формуються на основі соціальних норм, які визначають, якими мають бути ідеальні зовнішні риси. Так, згідно з поширеними стереотипами, чоловік повинен мати високий зріст, міцну статуру та виразну щелепу, тоді як жінці приписуються струнка фігура, чітка талія, великі очі й симетричні риси обличчя. Невдоволення своєю зовнішністю та труднощі в міжособистісних стосунках часто виступають ключовими мотивами звернення до естетичної хірургії [41]. Водночас варто пам'ятати, що зміни зовнішності можуть лише розширити можливості для покращення особистих стосунків і підвищення якості життя, але не гарантують досягнення цих цілей [18].

Зазвичай стереотипи вважаються явищем негативним, яке утруднює спілкування, формує хибні уявлення про людей та явища навколишнього світу. Але стереотипи з психологічної точки зору також несуть в собі позитивне навантаження: вони сприяють створенню та збереженню позитивного "Я-образу", захисту групових цінностей, поясненню соціальних відносин, збереженню і трансляції культурно-історичного досвіду.

Гендерні стереотипи формуються під впливом соціалізації ще в дитячому віці та залишаються відносно стабільними упродовж життя. Емпіричні дослідження, зокрема роботи Martin & Ruble (2004), Cvencek et al. (2011), підтверджують, що діти з раннього віку інтерналізують уявлення про «типово

чоловічі» та «типово жіночі» риси, що впливає на їхній подальший вибір професій, поведінку й оцінку себе [27;38]. Ці установки часто виступають латентними, але потужними регуляторами поведінки, сприяючи відтворенню соціальної нерівності та нерівномірному розподілу ролей між статями. Гендерна стереотипізація, отже, є важливим чинником формування ідентичності та психологічного самосприйняття [33].

Таким чином, гендерні стереотипи слід розглядати як складне соціальне явище, що виконує низку важливих функцій у процесах соціалізації та формування гендерної ідентичності, але водночас може мати обмежувальний і дискримінаційний характер. Їхній вплив простежується в різних сферах суспільного життя - від професійної діяльності до міжособистісної взаємодії, стійкість і відтворюваність цих уявлень зумовлена як культурними традиціями, так і соціальними чинниками [43].

1.3. Самооцінка та саморефлексія як показники психологічного функціонування особистості

В сучасній психології тема самооцінки, її структура, функції, формування та взаємозв'язок з іншими аспектами особистості постійно привертає увагу науковців. Ця тема залишається актуальною як у вітчизняних, так і в зарубіжних наукових дослідженнях. В англійській мові існує низка термінів, що охоплюють різні аспекти самооцінки: self-regard (самоствлення), self-esteem (самоповага, загальна самооцінка), self-feeling (самопочуття), self-love (любов до себе), self-respect (самоповага), self-acceptance (самоприйняття), self-attitude (установка на себе), self-evaluation (публічна, декларована самооцінка). Останніми роками цей список доповнили такі поняття, як self-appraisal (оцінка себе), self-integrity (цілісність, близька до поняття самості), self-assessment (процес оцінювання себе), self-compassion (турбота про себе), self-value (самоцінність), self-confidence (впевненість у собі, віра у власні можливості), self-belief (віра у себе), self-worth (відчуття власної гідності) та інші [23;44]. Це свідчить про багатовимірність та

складність цього психологічного явища, яке досліджували як українські, так і зарубіжні вчені, пропонуючи різні підходи до її розуміння.

Згідно поглядів американського вченого та філософа У.Джемса, який був першим, хто зробив спробу дослідити самооцінку, вона може виявлятися у вигляді задоволення і незадоволення собою. Задоволення особистості собою відображає високий рівень її самоповаги [23].

К. Роджерс визначає самооцінку як структурний компонент Я-концепції особистості, що формується у процесі взаємодії зі значущими людьми. На його думку, вона відображає рівень відповідності між реальним і ідеальним «Я» особистості, що впливає на її внутрішній баланс та самоприйняття [44].

А. Маслоу, у своїй теорії ієрархії потреб, пов'язує самооцінку з потребою в самоповазі та визнанні. Він вважає, що її достатній рівень необхідний для гармонійного розвитку особистості та її самореалізації [39].

У науковій літературі існує багато класифікацій самооцінки. Так, С.Д. Максименко у своїх працях виділяє такі типи самооцінки:

1. *Адекватна самооцінка* - характеризується реалістичним сприйняттям власних можливостей, здібностей та характеристик. Люди з адекватною самооцінкою об'єктивно оцінюють себе, приймають як свої переваги, так і недоліки.

2. *Неадекватна самооцінка* - поділяється на два підтипи: *завищену* (коли людина переоцінює свої можливості, здібності та досягнення) та *занижену* (коли особистість недооцінює свої можливості та здібності).

3. *Конфліктна самооцінка* характеризується внутрішніми суперечностями, коли в одних сферах життя людина може себе переоцінювати, а в інших - недооцінювати, що створює внутрішній конфлікт [12].

Процес формування самооцінки відбувається упродовж життя, але особливо динамічним він є в юнацькому та підлітковому віці, коли індивід активно шукає ідентичність і формує уявлення про себе на основі зовнішніх оцінок та особистих досягнень. У дорослому віці самооцінка стає стабільнішою,

зосередженою на узагальненому Я-образі, хоча може змінюватися під впливом досвіду. Підтримка позитивної самооцінки є важливим завданням як для особистості, так і для суспільства. Освітнє та виховне середовище, методи соціалізації, сімейні взаємини та психолого-педагогічні підходи можуть значно впливати на розвиток здорової самооцінки, особливо у дитячому та підлітковому віці.

У науковій літературі самооцінка й саморефлексія часто розглядаються як окремі, але взаємопов'язані конструкти, що відіграють ключову роль у процесах самосвідомості, саморозуміння та адаптації. Обидва феномени є індикаторами психологічного благополуччя та виступають важливими регуляторами поведінки, емоційного стану й міжособистісних взаємодій [20]. З огляду на це, доцільно розглядати їх спільно як психологічні характеристики, що не лише впливають одна на одну, а й формуються під впливом спільних соціальних і внутрішньоособистісних факторів, таких як вік, стать та рівень гендерної стереотипізації [18;36].

Термін “рефлексія” походить від пізньолатинського слова *reflexio*, що означає “погляд назад” або “звернення назад” [23]. У контексті людського мислення рефлексія є механізмом, що дозволяє людині осмислювати та усвідомлювати власні розумові процеси. Це спрямоване на аналіз знань, критичне оцінювання їх змісту та методів пізнання, а також на вивчення власної діяльності з метою глибшого самопізнання. Рефлексія дозволяє розкрити внутрішню структуру та особливості духовного світу людини.

У філософії рефлексія розглядається як процес роздумів індивіда, що відбувається у межах його свідомості. Вона є способом міркування, спрямованим на аналіз власних думок та досвіду.

Попри тісний взаємозв'язок між рефлексією та саморефлексією, ці поняття не є тотожними: якщо рефлексія загалом спрямована на усвідомлення власних думок та дій, то саморефлексія зосереджена на глибшому самоаналізі та оцінці внутрішнього світу особистості.

Науковці по-різному визначають сутність саморефлексії. Згідно з поглядами У. Джеймса, саморефлексія є невід'ємною частиною процесу самосвідомості, що забезпечує формування цілісного уявлення про власну особистість [23]. К. Роджерс підкреслював, що саморефлексія допомагає особистості досягти внутрішнього балансу шляхом узгодження реального та ідеального “Я” [44]. А. Маслоу у своїй теорії самоактуалізації наголошував на значенні саморефлексії як способу досягнення гармонії з власним “Я” та реалізації внутрішнього потенціалу [39]. Бернс Р. зауважив, що “саморефлексія є важливим елементом у побудові самоконцепції, що дозволяє критично оцінювати власні досягнення та недоліки [23].

Серед типів саморефлексії можна виокремити наступні:

1. *Саморефлексія як риса особистості (Trait Self-Reflection)* - означає стійку схильність людини до самоспостереження та аналізу своїх думок, почуттів і поведінки. Цей вид саморефлексії розглядається в рамках теорії самосвідомості, запропонованої Фенігштейном та його колегами у 1975 році [32].

2. *Румінація (Rumination)*- це нав'язливі та постійні роздуми про минулі помилки, неприємні події та особисті невдачі. Цей вид саморефлексії був досліджений у межах клінічної психології та психометричних досліджень. Основними характеристиками румінативної саморефлексії є фокус на негативних аспектах минулого, нав'язливість і циклічність думок та нездатність знайти рішення.

3. *Аналітична саморефлексія (Analytical Self-Reflection)*, яка включає осмислене та структуроване розмірковування над своїми діями, вчинками та переживаннями.

4. *Дистанційована саморефлексія (Self-Distanced Reflection)* - це здатність відсторонено поглянути на свої емоції та події, щоб уникнути їх суб'єктивного впливу. Цей тип саморефлексії особливо корисний при управлінні негативними емоціями та запобіганні румінативному

заикленню. Дистанційована саморефлексія допомагає розірвати цикл румінативних думок і підійти до проблеми більш конструктивно [32;34].

Здійснення саморефлексії з дистанційованої позиції сприяє розвитку метакогнітивних навичок та знижує емоційну реакцію на негативні події. Таким чином, розвиток позитивної та аналітичної саморефлексії допомагає покращити емоційний стан та підвищує здатність до емпатії.

З огляду на висновки численних досліджень, можна стверджувати, що розвиток саморефлексії є не лише важливим інструментом самопізнання, але й дієвим засобом підвищення емоційної стійкості та здатності до адаптації у складних життєвих обставинах. Це особливо актуально в контексті сучасного суспільства, де високий рівень самосвідомості та вміння критично осмислювати власний досвід сприяють гармонійному особистісному зростанню та ефективній соціальній взаємодії.

Дослідження показують, що гендерні стереотипи можуть впливати на рівень самооцінки як у чоловіків, так і в жінок. Зокрема, жінки, які працюють у «традиційно чоловічих» галузях, часто занижують власну самооцінку через відчуття невідповідності соціальним очікуванням [28;30]. Так само чоловіки, які демонструють фемінінні риси або обирають нетипові професійні ролі, можуть зіштовхуватися з внутрішнім конфліктом та зниженням самооцінки [29;45]. Саморефлексія в цьому контексті відіграє амбівалентну роль: з одного боку, вона сприяє усвідомленню упереджень, з іншого - підвищує вразливість до впливу стереотипів, особливо в патріархальному культурному середовищі [34].

Отже, самооцінка та саморефлексія є ключовими показниками психологічного функціонування особистості, тісно пов'язаними з її здатністю до саморегуляції, емоційного балансу та адаптації. Обидва феномени формуються під впливом як внутрішніх (когнітивних, емоційних), так і зовнішніх (соціальних, культурних) чинників, а їх розвиток має складну динаміку, що залежить, зокрема, від віку, статі, досвіду та соціального контексту. Усвідомлення важливості цих чинників дозволяє глибше зрозуміти варіативність

проявів самооцінки та саморефлексії у різних групах населення, що особливо актуально в контексті дослідження статевих та вікових відмінностей.

За останні десятиліття питання гендерної стереотипізації, самооцінки та саморефлексії розглядалися у межах окремих напрямів психологічних досліджень. Попередні наукові роботи зосереджувались здебільшого на вивченні впливу гендерних ролей на професійну мотивацію, соціальні очікування або емоційне благополуччя. У більшості досліджень ці змінні аналізувалися ізольовано або у зв'язку з іншими конструктами, без комплексного врахування вікових і статевих відмінностей. Крім того, низка авторів вказує на брак емпіричних робіт, що одночасно аналізують вплив гендерних установок на самосприйняття та когнітивну самонаглядність у різних вікових групах. Виходячи з цього, вивчення взаємозв'язку між рівнем гендерної стереотипізації, самооцінкою та саморефлексією в контексті статевих та вікових відмінностей дозволяє поглибити розуміння того, як соціокультурні очікування, пов'язані з гендером, можуть опосередковано впливати на самосприйняття особистості, зокрема її здатність до самоаналізу та збереження позитивного образу «Я». Особливої уваги вимагає саме віковий аспект, оскільки більшість досліджень зосереджені на молоді, в той час як старші вікові групи залишаються недостатньо вивченими.

Висновки до першого розділу

1. Гендерні стереотипи є стійкими культурно та соціально обумовленими уявленнями про риси, поведінку та соціальні ролі чоловіків і жінок. Вони формуються ще з дитинства через процеси соціалізації та закріплюються внаслідок культурних норм, засобів масової інформації, системи освіти та міжособистісних стосунків. Гендерні стереотипи слід розглядати не лише як фактор, що відображає соціальні уявлення, але й як динамічний механізм, який потребує осмислення та трансформації відповідно до змін у суспільстві.

2. Самооцінка є складним, багатовимірним психологічним феноменом, який відіграє ключову роль у формуванні особистості, її поведінці, адаптації та життєвій успішності. Вона включає когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти, формується з раннього дитинства і зазнає істотних змін у процесі онтогенезу, поступово набуваючи більшої стабільності та адекватності. Вчені підкреслюють, що самооцінка тісно пов'язана з самоповагою, рівнем домагань, соціальною активністю та самореалізацією особистості. Саморефлексія є фундаментальним компонентом особистісного розвитку, який забезпечує усвідомлене ставлення індивіда до власного внутрішнього світу - емоцій, думок, мотивів і поведінкових патернів. Вона виступає важливим чинником формування самосвідомості, сприяє побудові цілісного уявлення про себе та виступає основою для глибокого самопізнання. Завдяки саморефлексії особистість здатна не лише критично аналізувати свій досвід, а й формувати адаптаційні та регуляторні механізми, що забезпечують психологічну стійкість і гнучкість у взаємодії з динамічним соціальним середовищем.

3. Гендерні стереотипи мають комплексний вплив на психологічне функціонування особистості, зокрема на рівень її самооцінки та здатності до саморефлексії. Цей вплив опосередковується статтю, віком, соціальним

контекстом і особистісною гнучкістю. Водночас, у науковій літературі досі бракує цілісного уявлення про те, як ці змінні взаємодіють між собою. Саме тому дослідження взаємозв'язку гендерної стереотипізації, самооцінки та саморефлексії в контексті статевих і вікових розбіжностей є актуальним і перспективним напрямком психологічної науки.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТАТЕВИХ ТА ВІКОВИХ ВІДМІННОСТЕЙ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ, САМООЦІНКИ ТА САМОРЕФЛЕКСІЇ ОСОБИСТОСТІ

2.1. Організація дослідження

Дослідження взаємозв'язку між гендерними стереотипами, саморефлексією та самооцінкою у представників різних статей та вікових груп дає змогу глибше осягнути динаміку формування самосвідомості особистості в умовах зміни соціальних норм. Актуальність теми зумовлена необхідністю створення нових підходів до психологічної підтримки людини в період соціальних трансформацій, розвитку толерантного суспільного середовища та збереження цілісності особистості незалежно від статі чи віку.

Об'єктом дослідження є гендерні стереотипи особистості.

Предметом дослідження є взаємозв'язок статевих і вікових розбіжностей з рівнем гендерної стереотипізації, саморефлексії та самооцінки.

Мета дослідження: дослідити взаємозв'язок між рівнями гендерної стереотипізації, саморефлексії та самооцінки у людей різного віку та статі.

Відповідно до зазначеної мети сформовані наступні завдання дослідження:

- проаналізувати особливості самооцінки, саморефлексії та рівня гендерної стереотипізації як психологічних змінних;
- охарактеризувати теоретичні підходи до вивчення статевих і вікових розбіжностей;
- дослідити наявність статевих розбіжностей у рівнях самооцінки, саморефлексії та гендерної стереотипізації;
- виявити вікові відмінності у рівнях самооцінки, саморефлексії та гендерної стереотипізації;

- оцінити взаємозв'язки між досліджуваними змінними (самооцінкою, саморефлексією, рівнем стереотипізації) в межах окремих статевих і вікових груп;

- сформулювати практичні рекомендації щодо врахування статевих і вікових відмінностей у психологічному супроводі особистості.

Дослідження було організоване за допомогою Google forms та проводилось онлайн. Всі обрані методики були додані в одну гугл-форму, кожна методика окремим розділом. Респонденти отримували доступ до гугл-форми та онлайн відповідали на питання методик.

2.2. Характеристика методів дослідження

В опитуванні респондентів використовувались наступні методики:

1. **Gender Bias Quiz/«Опитувальник гендерних установок» (адаптація Костіної Т. О.).** Опитувальник «Gender Bias Quiz» розроблено як засіб виявлення гендерних упереджень і підвищення усвідомлення їхньої присутності в особистих переконаннях. Його автори рекомендують використовувати методику фахівцям різних галузей, зокрема, освітянам, психологам, представникам ділового середовища для дослідження гендерних стереотипів та ініціювання обговорення проблем гендерної рівності. Анкета містить 20 тверджень, кожне з яких стосується поширених уявлень щодо ролі жінок і чоловіків у суспільстві. Респонденти мають обрати один із запропонованих варіантів відповіді, що оцінюється певною кількістю балів: «повністю не погоджуюся» - 1 бал, «частково не погоджуюся» - 2 бали, «частково погоджуюся» - 3 бали, «повністю погоджуюся» - 4 бали. Після заповнення анкети підраховується загальна сума набраних балів, на основі якої визначається рівень вираженості гендерних установок у відповідного респондента. Розрізняють чотири рівні гендерних упереджень. Дуже високий рівень (66-80 балів) вказує на орієнтацію на традиційні уявлення про розподіл ролей між жінками й чоловіками, прийняття статус-кво, попри можливі

прояви дискримінації. Людина з таким рівнем, імовірно, не схильна підтримувати ідею змін у сфері гендерної рівності.

Високий рівень (51-65 балів) свідчить про амбівалентне ставлення до гендерної рівності. Такі респонденти можуть відчувати сумніви щодо того, як зміни вплинуть на суспільство, зокрема — на становище чоловіків.

Середній рівень (36-50 балів) характерний для осіб, які загалом підтримують гендерну рівність і визнають важливість забезпечення рівного доступу до можливостей для жінок і чоловіків. Проте окремі традиційні установки можуть залишатися прийнятними або навіть бажаними.

Низький рівень (20-35 балів) демонструє чітку позицію проти дискримінації за ознакою статі та активну підтримку ідеї рівних прав. Люди з таким рівнем усвідомлюють, що надання жінкам можливостей і повноважень є необхідним для розвитку суспільства загалом [10;19].

2. Self-Reflection and Insight Scale (SRIS) - опитувальник, розроблений Грантом М., дозволяє оцінити рівень вираженості і спрямованість рефлексії суб'єкта. Опитувальник складається з двох шкал - саморефлексії і соціорефлексії. Кожна шкала включає в себе 10 прямих і зворотних тверджень, кожне з яких, у свою чергу, оцінюється за 6 бальною шкалою: 1 - абсолютно не згоден, 2 - не згоден, 3 - скоріше не згоден, 4 - скоріше згоден, 5 - згоден, 6 - абсолютно згоден. У першій шкалі твердження 2 і 3 є зворотними, у другій шкалі твердження 1, 5, 8, 10 є зворотними. В результаті діагностики виходять два показники - саморефлексії і соціорефлексії, що варіюються від 10 до 60 балів. Аналізується співвідношення двох форм рефлексії. Під ауторефлексією мається на увазі рефлексія власних переживань, аналіз своїх внутрішніх мотивів, бажань, цілей; під соціорефлексією - усвідомлення та аналіз переживань інших. Найбільш «адаптованим» варіантом вважається середній рівень саморефлексії і високий або вище середнього рівень соціорефлексії [34].

3. Rosenberg's Self-Esteem Scale/Шкала самоповаги Розенберга -

це особистісний опитувальник для вимірювання рівня самоповаги. Українська версія шкали самооцінки Розенберга (RSES) містить 10 тверджень, які стосуються ставлення особистості до самої себе. Респонденти мають оцінити кожне з них, висловлюючи згоду або незгоду. Відповіді кодуються за шкалою від 1 до 4 балів, у результаті чого загальна оцінка може варіюватися від 10 до 40 балів. Чим вищий підсумковий бал, тим вищий рівень самооцінки, що відображає впевненість у власній цінності, адекватності та компетентності [5].

Для обробки та аналізу емпіричних даних використовувалося програмне забезпечення IBM SPSS Statistics та JASP, що забезпечує широкий спектр можливостей для аналізу психологічних змінних.

Під час аналізу даних були використані наступні методи статистичної обробки:

1. Критерій Колмогорова - Смірнова та критерій Шапіро-Уїлка для перевірки нормальності розподілу змінних перед вибором подальших статистичних методів аналізу (параметричних чи непараметричних). Ці критерії дозволяють визначити, чи підпорядковується емпіричний розподіл теоретично нормальному [11;15].

2. Кореляційний аналіз (ρ Спірмена) з метою виявлення зв'язків між змінними: зокрема, між рівнем гендерних стереотипів, самооцінки, саморефлексії, віком і статтю. Метод Спірмена підходить для аналізу непараметричних даних, коли не дотримано умови нормального розподілу або використовуються шкальні оцінки [11;15].

3. U-критерій Манна-Уїтні для порівняння двох незалежних груп (чоловіків і жінок) за показниками саморефлексії, самооцінки та гендерної стереотипізації. Це непараметричний тест, який підходить для даних з ненормальним розподілом і невеликих вибірок [11;15].

4. Критерій Краскела-Уоліса для виявлення вікових відмінностей у показниках (самооцінки, саморефлексії, рівня гендерної стереотипізації)

у більше ніж двох групах (вікових категоріях). Цей метод є непараметричним аналогом однофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA), який використовується тоді, коли порівнюються більше двох груп і не дотримані умови нормального розподілу [11;15].

5. Пост-хок аналіз (критерій Данна) - непараметричний метод попарного порівняння груп, що застосовується після проведення критерію Краскела-Уоліса у випадках, коли розподіл даних відхиляється від нормального. Дозволяє визначити, між якими саме парами груп спостерігаються статистично значущі відмінності середніх рангів. Для контролю помилки першого роду використовуються поправки на множинні порівняння, зокрема поправка Бонферроні або Холма. У даному дослідженні пост-хок аналіз за критерієм Данна було проведено з метою уточнення результатів критерію Краскела-Уоліса та виявлення конкретних пар вікових груп, між якими спостерігаються статистично значущі відмінності у рівні вираженості гендерних установок.

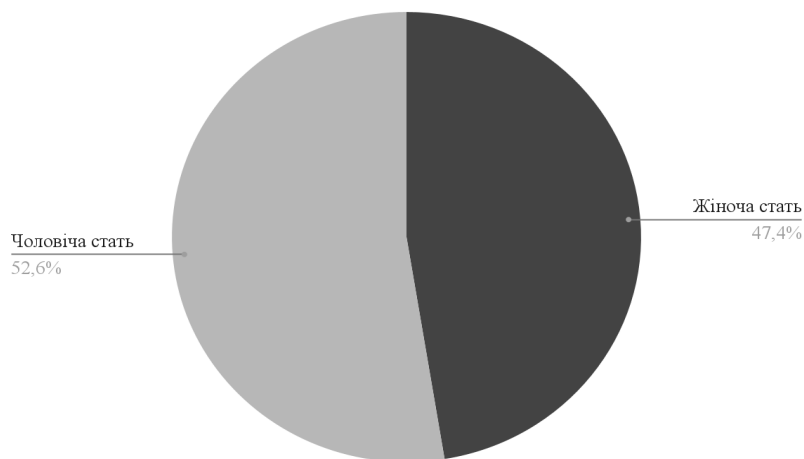
6. Регресійний аналіз (множинна лінійна регресія) була використана для визначення впливу кількох незалежних змінних (вік, стать, рівень стереотипізації тощо) на залежні змінні самооцінку та саморефлексію. З метою підвищення стійкості оцінок при відхиленні від нормальності розподілу залишків використовувалася бутстреп-корекція (5000 реплікацій), що дозволяє отримати більш надійні інтервали довіри та р-значення [11;15].

2.3. Характеристика досліджуваної вибірки

Для проведення емпіричного дослідження була сформована вибірка з 154 респондентів. Учасники заповнювали стандартизовані опитувальники, які дозволили оцінити такі показники, як рівень самооцінки (шкала самооцінки Розенберга), саморефлексія (інструмент SRIS), а також ступінь вираженості гендерних установок (Gender Bias Quiz). Метою дослідження було вивчення

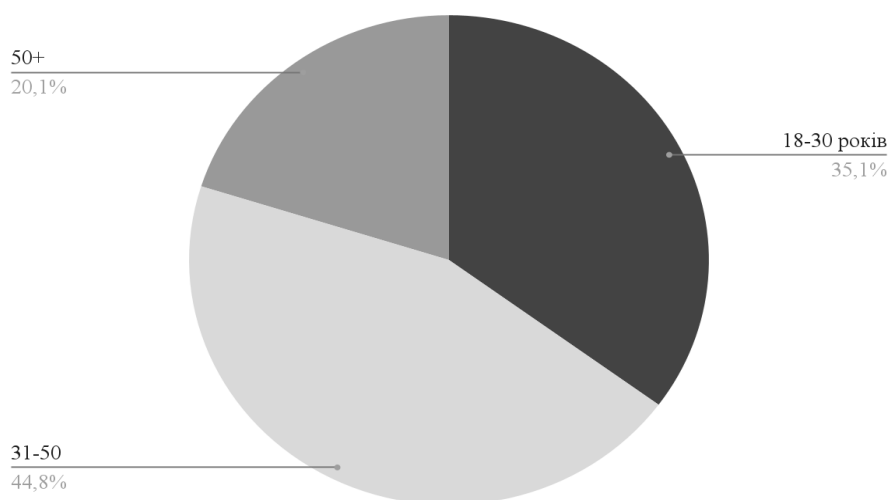
взаємозв'язків між зазначеними характеристиками. Вибірка є репрезентативною за статевою ознакою - серед респондентів було 81 чоловік та 73 жінки. Розподіл учасників за статтю наведено на малюнку 2.1.

Малюнок 2.1. Розподіл респондентів за статтю.

У той час розподіл за віком, представлений на малюнку 2.2, продемонстрував домінування середньої вікової групи (31-50 років, $n = 69$), тоді як до категорії 18-30 років належали 54 учасники, а до найстаршої групи (51+ років) - 31 респондент.

Малюнок 2.2. Розподіл респондентів за віком.

У дослідженні використано стратифіковану вибірку за віковим критерієм, що охоплює три ключові етапи психосоціального розвитку особистості, відповідно до теорії Еріка Еріксона:

- Молодь (18-30 років) відповідає стадії «Інтимність проти ізоляції», яка охоплює ранню дорослість. У цьому віці людина прагне до встановлення близьких міжособистісних зв'язків, формування глибоких емоційних зв'язків, а також до пошуку власної ідентичності у професійній та соціальній сферах.
- Середній вік (31-50 років) відповідає стадії «Продуктивність проти застою». Особи цієї групи зосереджуються на досягненнях у професійній діяльності, вихованні дітей, розвитку особистісного потенціалу та внеску в суспільство. Для цього періоду характерне прагнення до стабільності, соціальної відповідальності та самореалізації.
- Старший вік (51 рік і більше) відповідає стадії «Цілісність его проти розпачу». Цей етап пов'язаний з оцінкою пройденого життєвого шляху, осмисленням досягнень і прийняттям свого досвіду. Особистість прагне до інтеграції минулого та знаходження сенсу свого життя [14;16;35].

Висновки до другого розділу

1. У другому розділі було розкрито методичні основи емпіричного дослідження гендерних стереотипів, самооцінки та саморефлексії з урахуванням статевих та вікових відмінностей. Було визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, а також обґрунтовано вибір методологічного інструментарію. Для збору емпіричних даних було використано валідні психодіагностичні методики: «Gender Bias Quiz», шкала самоповаги Розенберга та шкала саморефлексії SRIS.

2. З метою забезпечення надійності результатів було застосовано широкий спектр статистичних методів обробки даних: перевірка нормальності розподілу (тести Шапіро-Уїлка та Колмогорова-Смірнова), кореляційний аналіз Спірмена, U-критерій Манна-Уїтні, критерій Краскела-Уолліса для виявлення міжгрупових відмінностей, а також регресійний аналіз з перевіркою незалежності залишків за допомогою тесту Дарбіна-Уотсона.

3. Вибірка дослідження була стратифікована за віковим критерієм відповідно до етапів психосоціального розвитку за теорією Еріка Еріксона. Вона включала молодь (18-30 років), осіб середнього віку (31-50 років) та старшу вікову групу (51+ років), що дало змогу вивчити динаміку впливу гендерних стереотипів у різних вікових періодах життя. Гендерний склад вибірки також був збалансованим, що дозволило здійснити міжстатеве порівняння.

Таким чином, обґрунтована дослідницька стратегія та багаторівнева статистична обробка створили надійне підґрунтя для інтерпретації результатів, поданих у наступному розділі.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАТЕВИХ ТА ВІКОВИХ ВІДМІННОСТЕЙ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ, САМООЦІНКИ ТА САМОРЕФЛЕКСІЇ ОСОБИСТОСТІ

3.1. Описові результати емпіричного дослідження

У дослідженні було використано три психометричні інструменти: опитувальник гендерних установок (Gender Bias Quiz), опитувальник саморефлексії та соціорефлексії М. Гранта (SRIS), а також шкалу самооцінки Розенберга (RSES). Кожна методика дозволила оцінити відповідну психологічну змінну в контексті статевих та вікових відмінностей. Щодо реалізації першого етапу дослідження - аналізу загального рівня вираженості змінних, - було здійснено обчислення описової статистики за кожною з використаних методик. До аналізу було включено всі 154 респонденти, які надали повні відповіді.

Мінімальні, середні та максимальні значення за шкалами гендерних установок, самооцінки та саморефлексії представлені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Загальні значення за усіма методиками.

Методики	Загальна кількість респондентів	Середнє значення по виборці	Стандартне відхилення	min	max
Гендерні_установки	154.0	33.2	9.23	20.0	70.0
Саморефлексія	154.0	39.9	5.0	25.0	51.0
Самооцінка	154.0	17.9	2.5	13.0	30.0

Виходячи з отриманих даних, за методикою гендерних установок середній бал у вибірці становив 33,2 бала, що вказує на низький рівень вираженості гендерних стереотипів серед респондентів. Це може свідчити про загальну орієнтацію учасників на ідеї гендерної рівності та відносно невисоку підтримку традиційних уявлень щодо розподілу гендерних ролей. Отримані значення також

демонструють помірну варіативність у ставленні до гендерних норм (широке стандартне відхилення), що може бути пов'язано з віковими та індивідуальними відмінностями у світогляді.

Середнє значення за шкалою саморефлексії склало 39,9 бала ($SD = 5,0$), що відповідає середньому рівню саморефлексії, що можна інтерпретувати як здатність більшості учасників до усвідомлення власних емоцій, думок і поведінкових реакцій, а також як загальну схильність до аналізу внутрішнього досвіду.

Середній бал за шкалою самооцінки становив 17,9 бала ($SD = 2,4$), що відповідає низькому рівню самоповаги. Зниження самооцінки може бути пов'язане з внутрішньою критикою, очікуваннями соціального схвалення або віковими особливостями переоцінки життєвого досвіду.

Для оцінки особливостей досліджуваних показників було здійснено порівняльний аналіз середніх значень, мінімальних і максимальних балів за кожною методикою окремо для чоловіків та жінок. Результати представлені у Таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Загальні значення за кожною методикою у чоловіків та жінок.

Показник	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ж	33.8	21.0	59.0	41.3	26.0	51.0	18.1	13.0	24.0
Ч	32.7	20.0	70.0	38.6	25.0	50.0	17.7	13.0	30.0

Примітка. 1 – гендерні установки (середнє значення); 2 – гендерні установки (мінімальне значення); 3 – гендерні установки (максимальне значення); 4 – саморефлексія (середнє значення); 5 – саморефлексія (мінімальне значення); 6 – саморефлексія (максимальне значення); 7 – самооцінка (середнє значення); 8 – самооцінка (мінімальне значення); 9 – самооцінка (максимальне значення)

Середній бал за шкалою гендерних установок у жінок становив 33,8 бала, тоді як у чоловіків - 32,7 бала. Незважаючи на те, що зазвичай у сучасних дослідженнях фіксується нижча підтримка гендерних стереотипів серед жінок, у даній вибірці жінки продемонстрували дещо вищий рівень стереотипізації, ніж

чоловіки. Утім, відмінності є незначними й обидві групи загалом демонструють низький рівень вираженості гендерних упереджень.

Рівень саморефлексії у жінок виявився вищим (41,3), ніж у чоловіків (38,6). Таким чином можна зробити висновок, що жінки в межах вибірки частіше схильні до усвідомлення власного внутрішнього досвіду, переживань, емоцій та мотивацій, ніж чоловіки.

Результати шкали самооцінки показали, що середній бал у жінок становить 17,8, у чоловіків - 18. Хоча чоловіки мали дещо вищу самооцінку, відмінність є незначною. Обидві групи виявили низький або помірний рівень самоповаги, що може бути пов'язано з віковими особливостями, високими вимогами до себе або внутрішньою самокритикою.

Узагальнюючи, можна зазначити, що за усіма досліджуваними параметрами найбільш виразні статеві відмінності спостерігалися у рівні саморефлексії жінки продемонстрували більшу схильність до самоспостереження та внутрішнього аналізу. За іншими змінними суттєвих відмінностей між чоловіками і жінками не виявлено.

Результати середніх, мінімальних та максимальних значень кожної методики за трьома віковими категоріями представлені у Таблиці 3.3.

Таблиця 3.3.

Загальні значення за кожною методикою у людей трьох вікових груп.

Методика	18-30 років	31-50 років	51+ років
Гендерні установки_mean	32.8	30.2	40.7
Гендерні установки_min	24.0	20.0	21.0
Гендерні установки_max	70.0	43.0	62.0
Саморефлексія_mean	39.7	38.8	42.7
Саморефлексія_min	26.0	25.0	32.0
Саморефлексія_max	50.0	49.0	51.0
Самооцінка_mean	18.8	17.6	16.8
Самооцінка_min	14.0	13.0	14.0
Самооцінка_max	30.0	24.0	22.0

Згідно даних таблиці 3.3. найменший рівень гендерних стереотипів виявлено у віковій групі 31-50 років, а найвищий рівень у групі 51+, що свідчить про більшу орієнтацію старших респондентів на традиційні уявлення. Саморефлексія з віком зростає, досягаючи найвищих значень у групі 51+ років. Що стосується самооцінки, то найвищий її рівень спостерігається у молоді 18-30 років, а низький - у групі 51+, що може бути пов'язано з віковим переосмисленням досвіду.

Таким чином, з віком зростає здатність до рефлексії, але знижується самооцінка і підвищується рівень гендерних стереотипів.

3.2. Результати статистичної обробки

Першим етапом аналізу стало дослідження нормальності розподілу змінних, результати якого подано в Таблиці 3.4. Для цього були використані критерії Колмогорова-Смирнова та Шапіро-Вілка в середовищі IBM SPSS Statistics. Результати тестів, що представлені у Таблиці 3.4. чітко вказують на неоднорідність розподілів залежно від типу змінної.

Таблиця 3.4.

Перевірка нормальності розподілу даних

Показник	Вік	Колмогоров –Смірнов (стат-ка)	К–С (df)	К-С (Sig.)	Ш–Вілк (Стат-ка)	Ш–В (df)	Ш–Вілк (Sig.)
Рівень вираженості гендерних установок	1	0,385	55	< 0,001	0,624	55	< 0,001
	2	0,481	68	< 0,001	0,511	68	< 0,001
	3	0,228	31	< 0,001	0,805	31	< 0,001
Саморефлексія	1	0,111	55	0,091	0,959	55	0,058
	2	0,131	68	0,006	0,972	68	0,130
	3	0,148	31	0,083	0,945	31	0,113
Самооцінка	1	0,128	55	0,024	0,903	55	< 0,001
	2	0,134	68	0,004	0,957	68	0,021
	3	0,139	31	0,131	0,941	31	0,086

Примітка: * Це нижня межа істинної значущості.

Використано поправку Лілієфорса на значущість.

Примітка: 1 - 18-30 років; 2 - 31-50 років; 3 - 51+ років.

Зокрема, показник рівня гендерних установок у всіх трьох вікових групах виявив суттєві відхилення від нормального розподілу ($p < 0.001$). Натомість рівень саморефлексії в усіх вікових групах мав нормальний розподіл ($p > 0.05$), що говорить про більш рівномірне поширення цього показника серед людей різного віку. Такі результати також дозволяють припустити, що здатність до саморефлексії менш залежить від впливу зовнішніх соціальних факторів, ніж, наприклад, гендерна ідентичність чи самооцінка.

Показник самооцінки у молодшій групі (18-30) має чітко ненормальний розподіл, у середній групі (31-50) також є статистично значущі відхилення і лише у старшій групі (51+) розподіл наближений до нормального, що вказує на неоднорідність вибірки за цією змінною та потенційний вплив віку на розподіл значень.

Таким чином, перевірка нормальності розподілу була важливою не лише для вибору подальших методів аналізу, а й для кращого розуміння особливостей зібраних даних. Виявлені відхилення в окремих змінних, стали підставою для використання непараметричних методів у подальшому аналізі.

Після перевірки нормальності розподілу змінних наступним етапом став кореляційний аналіз. Його метою було з'ясувати, як пов'язані між собою основні психологічні показники, що досліджувалися в межах обраної моделі. Оскільки більшість показників не мали нормального розподілу (як видно з таблиці 3.4.), застосування стандартної кореляції Пірсона було б недоречним. Тому для аналізу використовувався коефіцієнт Спірмена, який дозволяє досліджувати зв'язки навіть тоді, коли дані не розподілені нормально. Результати подано в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5.

Взаємозв'язки між досліджуваними змінними за коефіцієнтом кореляції
Спірмена.

Спірменів rho	Рівень вираж-ті генд. установок	Саморефл.	Самооц.	Вік	Стать
Рівень вираженості гендерних установок	1,000	0,055	-0,004	0,172*	-0,092
Sig. (2-tailed)	—	0,495	0,964	0,033	0,258
N	154	154	154	154	154
Саморефлексія	0,055	1,000	-0,093	0,193*	-0,274**
Sig. (2-tailed)	0,495	—	0,251	0,016	< 0,001
N	154	154	154	154	154
Самооцінка	-0,004	-0,093	1,000	-0,284**	-0,100
Sig. (2-tailed)	0,964	0,251	—	< 0,001	0,212
N	154	154	154	154	154
Вік	0,172*	0,193*	-0,284**	1,000	-0,212*
Sig. (2-tailed)	0,033	0,016	< 0,001	—	0,008
N	154	154	154	154	154
Стать	-0,092	-0,274**	-0,100	-0,212*	1,000
Sig. (2-tailed)	0,258	< 0,001	0,212	0,008	—
N	154	154	154	154	154
Примітка.					
* Кореляція є значущою на рівні 0,05 (двобічна).					
** Кореляція є значущою на рівні 0,01 (двобічна).					

Отримані результати кореляційного аналізу виявили низку статистично значущих зв'язків між досліджуваними змінними. Встановлено слабкий позитивний зв'язок між віком та рівнем вираженості гендерних установок ($\rho = 0,172$; $p < 0,05$), що може свідчити про дещо вищу схильність старших

респондентів дотримуватися традиційних поглядів на гендерні ролі. Також вік позитивно корелює із саморефлексією ($\rho = 0,193$; $p < 0,05$), що може вказувати на підвищення здатності до усвідомленого аналізу власних думок і переживань із віком. Водночас виявлено негативний зв'язок між віком та самооцінкою ($\rho = -0,284$; $p < 0,01$), що може відображати зниження впевненості у власній цінності на пізніх етапах життя.

Саморефлексія має негативний зв'язок зі статтю ($\rho = -0,274$; $p < 0,01$), що означає вищі показники у жінок порівняно з чоловіками. Значущих зв'язків між соціорефлексією та віком або статтю не виявлено, окрім її асоціації з саморефлексією.

Наступним етапом кількісного аналізу стало застосування U-критерію Манна-Уїтні, метою якого було визначення статистично значущих відмінностей між представниками чоловічої та жіночої статі за ключовими досліджуваними змінними. На відміну від параметричних методів, тест Манна - Уїтні не вимагає нормального розподілу даних, що робить його особливо доречним для психологічних досліджень, де вимірювані характеристики часто мають розподіл, далекий від нормального, або представлені у вигляді шкальних оцінок з обмеженим діапазоном. У межах цього аналізу було зіставлено групи чоловіків і жінок (позначені відповідно як «1» та «2») щодо таких показників, як рівень саморефлексії, самооцінки та вираженість гендерних установок. Результати аналізу представлені у Таблиці 3.6.

Таблиця 3.6.

Виявлення відмінностей за статтю за рівнем саморефлексії, самооцінки та вираженістю гендерних установок (тест Манна-Уїтні).

Показник	Стать	N	Середній ранг	Сума рангів
Рівень вираженості гендерних установок	1	81	74,25	6014,00
	2	73	81,11	5921,00
	Разом	154		
Саморефлексія	1	81	65,95	5342,00
	2	73	90,32	6593,00
	Разом	154		
Самооцінка	1	81	73,31	5938,00
	2	73	82,15	5997,00
	Разом	154		

Примітка. 1- чоловіки, 2 -жінки.

Показник	Рівень вираженості гендерних установок	Саморефлексія	Самооцінка	Гендерний тип особистості
U Манна - Вітні	2693,000	2021,000	2617,000	2699,500
W Вілкоксона	6014,000	5342,000	5938,000	6020,500
Z	-1,135	-3,394	-1,240	-1,710
Асимпт. знач. (двобічна)	0,256	< 0,001	0,215	0,087
Примітка. Змінна групування — стать.				

Аналіз за допомогою критерію Манна-Уїтні показав наявність статистично значущих відмінностей між чоловіками та жінками лише за показником

саморефлексії. Середній ранг у жінок становив 90,32, що перевищує аналогічний показник у чоловіків (65,95; $p < 0,05$), що вказує на вищі середні бали за цією шкалою у респонденток жіночої статі.

За показниками гендерних установок (81,11 у жінок проти 74,25 у чоловіків) та самооцінки (82,15 проти 73,31) жінки також мали вищі середні ранги, однак виявлені відмінності не досягли рівня статистичної значущості ($p > 0,05$), що не дозволяє робити висновки про систематичну різницю між групами за цими змінними.

Для перевірки наявності статистично значущих відмінностей у рівні вираженості гендерних установок, саморефлексії та самооцінки між респондентами різних вікових груп було використано непараметричний критерій Краскела-Уолліса. Застосування цього критерію зумовлене тим, що змінна не відповідала вимогам нормальності розподілу, а також порівняння здійснювалося між трьома незалежними вибірками. Для розрахунків було прийнято наступне кодування: 1- група 18-30 років, 2- група 31-50 років, 3- група 51+ років. Результати порівняння за показником гендерних установок представлений у Таблиці 3.7.

Таблиця 3.7.

Результати критерію Краскела-Уолліса для порівняння рівня вираженості гендерних установок у трьох вікових групах.

Джерело варіації	Сума квадратів	df	Середній квадрат	F	p		
Вік	2,383	2	1,191.40	16,89	< ,001		
Залишки (помилка)	10,650	151	70,53				
Примітка. Використано суму квадратів типу III.							
Фактор	Статистика	df	p				
Вік	17,11	2	< ,001				
Порівняння	z	Wi	Wj	rrb	p	pbonf	pholm
2 – 3	-4,135	65,42	105,26	0,504	< 0,001	< 0,001	<0,001
2 – 1	-1,430	65,42	77,00	0,158	0,153	0,458	0,153
3 – 1	2.815	105,26	77,00	-0,385	0,005	0,015	0,010

Результати розрахунку критерію Краскела-Уоліса для самооцінки представлені у Таблиці 3.8.

Таблиця 3.8.

Результати критерію Краскела-Уолліса для порівняння рівня самооцінки у трьох вікових групах.

Джерело варіації	Сума квадратів	df	Середній квадрат	F	p
Вік	79,40	2	39,698	7,275	< 0,001
Залишки (помилка)	824,01	151	5,457		
Примітка. Використано суму квадратів типу III.					

Фактор	Статистика	df	p
Вік	13,38	2	,001

Порівняння	z	Wi	Wj	rrb	p	pbonf	pholm
2 – 3	1,816	74,57	57,23	-0,237	0,069	0,208	0,069
2 – 1	-2,281	74,57	92,88	0,244	0,023	0,068	0,045
3 – 1	-3,581	57,23	92,88	0,448	< 0,001	0,001	0,001

Примітка. Rank-biserial кореляцію обчислено на основі індивідуальних тестів Манна – Вітні.

Результати аналізу самооцінки за критерієм Краскела-Уолліса показали наявність статистично значущих відмінностей у рівні самооцінки між трьома віковими групами ($H(2) = 13,38$, $p = 0,001$). Для уточнення напрямку цих відмінностей було проведено пост-хок аналіз за тестом Данна з поправками на множинні порівняння.

Отримані результати свідчать, що між першою (18-30) та третьою (51+) віковими групами виявлено статистично значущу різницю ($p < 0,001$ за поправками Бонферроні та Голма), а також між другою (31-50) та першою (18-30) групами за поправкою Голма ($p = 0,045$). Водночас різниця між другою та третьою групами не досягла рівня статистичної значущості ($p > 0,05$).

Результати розрахунків за показником саморефлексії представлені у Таблиці 3.9.

Таблиця 3.9.

Результати критерію Краскела-Уолліса для порівняння рівня саморефлексії у трьох вікових групах.

Джерело варіації	Сума квадратів	df	Середній квадрат	F	p
Вік	321,2	2	160,60	6,908	0,001
Залишки (помилка)	3 510,3	151	23,25		
Примітка. Використано суму квадратів типу III.					
Фактор	Статистика	df	p		
Вік	15,08	2	< ,001		

Порівняння	z	Wi	Wj	rrb	p	pbonf	pholm
2 – 3	-3,818	67,99	104,71	0,473	<0,001	<0,001	<0,001
2 – 1	-0,749	67,99	74,04	0,081	0,454	1,000	0,454
3 – 1	3,060	104,71	74,04	-0,404	0,002	0,007	0,004

Примітка. Rank-biserial кореляцію обчислено на основі індивідуальних тестів Манна - Вітні.

За результатами розрахунків було виявлено статистично значущі відмінності у рівні саморефлексії між трьома віковими групами ($H(2) = 15,08$, $p < 0,001$). Пост-хок аналіз за тестом Данна з поправками на множинні порівняння засвідчив, що рівень саморефлексії значуще відрізняється між другою (31-50) та третьою групами (51+) ($p < 0,001$ за поправками Бонферроні та Голма), а також між першою (18-30) та третьою групами (51+) ($p = 0,002$ за поправкою Бонферроні; $p = 0,004$ за поправкою Голма). Різниця між першою (18-30) та другою (31-50) групами не досягла рівня статистичної значущості ($p > 0,05$).

Останнім етапом кількісного аналізу стало побудова регресійної моделі, яка дала змогу виявити, як впливають стать та вік на рівні гендерної стереотипізації, самооцінки та саморефлексії, а також визначити вплив рівня гендерних установок на самооцінку та саморефлексію особистості. Підсумкові

результати цього аналізу представлено у таблицях: для рівня гендерних установок - Таблиця 3.10, для самооцінки - Таблиця 3.11, для саморефлексії - Таблиця 3.12.

Таблиця 3.10.

Вплив віку та статі на рівень гендерних установок особистості: регресійна модель.

Модель	Показник	Незастандарт. коеф - ти	Стандартна похибка	Стандарт. коеф - ти	t	p
Mo	Константа (Intercept)	33,221	0,744		44,669	<0,001
M ₁	Константа (Intercept)	27,313	2,671		10,227	<0,001
	Вік	3,113	1,020	0,246	3,052	0,003
	Стать	0,100	1,487	0,005	0,067	0,947
Модель	Показник	Незастандарт. коеф - ти		Зсув (Bias)	Стандартна похибка	p*
Mo	Константа (Intercept)	33,211		0,001	0,739	<0,001
M ₁	Константа (Intercept)	27,230		-0,045	2,796	<0,001
	Вік	3,110		0,002	1,215	0,009
	Стать	0,100		0,015	1,470	0,945

Примітка. Розрахунок бутстрепів виконано на основі 5000 реплікацій. Оцінка коефіцієнтів базується на медіані бутстреп-розподілу (Bias corrected accelerated).

Аналіз лінійної регресії з використанням бутстреп-корекції (5000 реплікацій) засвідчив наявність статистично значущого впливу предикторів на рівень вираженості гендерних установок ($R^2 = 0,061$; скориговане $R^2 = 0,049$; $RMSE = 9,001$). Встановлено, що вік є значущим предиктором ($\beta = 3,110$; $SE = 1,215$; $p = 0,009$), причому зі зростанням віку спостерігається підвищення рівня вираженості гендерних установок. Натомість стать не продемонструвала статистично значущого впливу на досліджуваний показник ($\beta = 0,100$; $SE = 1,470$; $p = 0,945$). Це свідчить про те, що варіативність рівня гендерних установок зумовлюється переважно віковими відмінностями.

Таблиця 3.11.

Вплив віку, статі та рівня гендерних установок на самооцінку особистості:
регресійна модель

Модель	R	R ²	Скоригований R ²	RMSE
M ₀	0,000	0,000	0,000	2,430
M ₁	0,330	0,109	0,091	2,316

Модель	Показник	Незастандарт. коеф - ти	Стандартна похибка	Стандарт. коеф - ти	t	p
M ₀	Константа (Intercept)	17,870	0,196		91,263	< 0,001
M ₁	Константа (Intercept)	18,523	0,894		20,716	< 0,001
	Вік	-1,119	0,270	-0,336	-4,139	< 0,001
	Стать	0,712	0,383	0,147	1,862	0,065
	Рівень вираженості гендерних установок	0,011	0,021	0,042	0,531	0,596

Модель	Показник	Незастандартизовані коефіцієнти	Зсув (Bias)	Стандартна похибка	p*
M ₀	Константа (Intercept)	17,877	0,004	0,194	< 0,001
M ₁	Константа (Intercept)	18,489	-0,006	0,917	< 0,001
	Вік	-1,125	-0,008	0,264	< 0,001
	Стать	0,716	-0,005	0,364	0,068
	Рівень вираженості і гендерних установок	0,012	$9,096 \times 10^{-4}$	0,020	0,582
Примітка. Розрахунок бутстрепів виконано на основі 5000 реплікацій.					

Проведений регресійний аналіз, представлений у Таблиці 3.11, засвідчив, що побудована модель є статистично значущою ($R^2 = 0,109$; скориговане $R^2 = 0,091$; RMSE = 2,316), що свідчить про наявність впливу незалежних змінних на рівень самооцінки. Встановлено, що вік є значущим предиктором ($\beta = -1,125$; $SE = 0,264$; $p < 0,001$): зі збільшенням віку респондентів рівень їхньої самооцінки

має тенденцію до зниження. Стаття не продемонструвала статистично значущого впливу на самооцінку ($\beta = 0,716$; $SE = 0,364$; $p = 0,068$), хоча простежується тенденція до вищих значень самооцінки в осіб певної статі (у жінок). Рівень вираженості гендерних установок також не виявив значущого впливу ($\beta = 0,012$; $SE = 0,020$; $p = 0,582$).

Таблиця 3.12.

Вплив статі, віку та рівня гендерних установок на саморефлексію особистості

Модель	R	R ²	Скоригований R ²	RMSE
М ₀	0,000	0,000	0,000	5,004
М ₁	0,299	0,089	0,071	4,824

Модель	Показник	Незастандарт. коеф - ти	Стандарт. похибка	Стандарт. коеф - ти	t	p
М ₀	Константа (Intercept)	39,903	0,403		98,951	< ,001
М ₁	Константа (Intercept)	35,241	1,862		18,928	< ,001
	Вік	0,899	0,563	0,131	1,596	,113
	Стать	2,453	0,797	0,246	3,079	,002
	Рівень вираженості гендерних установок	-0,019	0,044	-0,034	-0,426	,671

Модель	Показник	Незастандарт. коеф - ти	Зсув (Bias)	Стандартна похибка	p*
М ₀	Константа (Intercept)	39,909	0,005	0,409	< ,001
М ₁	Константа (Intercept)	35,269	0,027	1,608	< ,001
	Вік	0,880	-0,013	0,514	,074
	Стать	2,465	-0,004	0,805	,002
	Рівень вираженості гендерних установок	-0,019	$1,011 \times 10^{-4}$	0,036	,597

Як можна побачити із вище наведеної Таблиці 3.12, модель, яка включає вік, стать та рівень вираженості гендерних установок, пояснює 8,9% варіативності рівня саморефлексії ($R^2 = 0,089$; скориговане $R^2 = 0,071$; $RMSE = 4,824$). Серед предикторів лише стать продемонструвала статистично значущий вплив на рівень саморефлексії ($\beta = 2,465$; $SE = 0,805$; $p = 0,002$). Вік ($\beta = 0,880$; $SE = 0,514$; $p = 0,074$) та рівень вираженості гендерних установок ($\beta = -0,019$; $SE = 0,036$; $p = 0,597$) не продемонстрували статистично значущого ефекту.

3.3. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів

Отримані емпіричні дані дають змогу глибше зрозуміти взаємозв'язок віку, статі та рівня гендерних установок із такими психологічними характеристиками, як самооцінка та саморефлексія. Перевірка нормальності розподілу засвідчила неоднорідність показників, особливо у сфері гендерних установок, що свідчить про значну індивідуальну варіативність у сприйнятті традиційних гендерних ролей.

Аналіз результатів показав, що з віком підвищується рівень гендерної стереотипізації, а також зростає схильність до саморефлексії, тоді як самооцінка, попри тенденцію до зниження, загалом залишається відносно стабільною у різних вікових групах. Ймовірно, це пов'язано з компенсаторним впливом життєвого досвіду, сформованих соціальних зв'язків і досягнень, які підтримують відчуття власної цінності навіть у пізньому віці.

Виявлені гендерні відмінності проявилися переважно у сфері саморефлексії: жінки продемонстрували вищі показники, що узгоджується з уявленнями про їхню більшу орієнтацію на внутрішній світ і міжособистісну взаємодію.

Попереднє припущення про негативний взаємозв'язок між традиційними гендерними установками, самооцінкою та саморефлексією не підтвердилося повністю. Для частини респондентів такі установки не мають обмежувального

характеру, а навпаки, можуть виконувати інтегративну функцію, сприяючи відчуттю узгодженості життєвих орієнтирів і психологічній стабільності. Це свідчить про те, що характер взаємозв'язку між гендерними установками, самооцінкою та саморефлексією є контекстно залежним і визначається особистими цінностями та соціальним середовищем.

Регресійний аналіз засвідчив значущу роль віку як предиктора рівня гендерних установок і частково самооцінки. Стать виявилася статистично значущою лише щодо саморефлексії, тоді як безпосереднього зв'язку з іншими змінними не зафіксовано. Це дозволяє зробити висновок, що рівень гендерної стереотипізації має переважно соціокультурну, а не біологічну зумовленість.

Таким чином, отримана картина взаємозв'язків є складною та багатовимірною: окремі чинники взаємодіють опосередковано, змінюючи характер своїх зв'язків залежно від життєвого етапу, соціального контексту та культурних умов.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розширення вибірки за рахунок представників різних культурних і соціально-економічних груп, щоб виявити міжкультурні особливості взаємозв'язків між гендерними установками, самооцінкою та саморефлексією. Окремої уваги заслуговує порівняння міських і сільських спільнот, у яких умови соціалізації та моделі гендерної поведінки суттєво відрізняються.

Перспективним є поєднання кількісних і якісних підходів: використання глибинних інтерв'ю та контент-аналізу може допомогти виявити суб'єктивні значення гендерних ролей у життєвому досвіді респондентів, які залишаються поза межами стандартизованих методик.

Доцільним напрямом подальших досліджень є також аналіз різних типів саморефлексії, емоційно орієнтованої, когнітивної та поведінкової, а також визначення особливостей їхнього взаємозв'язку з психологічним благополуччям. Крім того, варто дослідити, як рівень інсайту модифікує взаємозв'язок між гендерними установками та психологічними

характеристиками особистості, використовуючи адаптовані інструменти, такі як SRIS.

Отримані результати можуть бути використані як емпірична основа для створення психоосвітніх і терапевтичних програм, спрямованих на підтримку здорового самосприйняття, розвиток саморефлексії та гнучке переосмислення гендерних ролей. Такі програми особливо важливі для молоді, що перебуває на етапі формування ідентичності, та для старших вікових груп, які поєднують традиційні цінності з сучасними соціальними викликами.

Висновки до третього розділу

1. У процесі емпіричного дослідження було встановлено наявність вікових та частково статевих відмінностей у рівнях гендерних установок, саморефлексії та самооцінки.

2. Рівень гендерних стереотипів у вибірці загалом був низьким ($M = 33,2$; $SD = 9,23$), однак із віком спостерігається їх посилення: у групі 51+ середнє значення становило 40,7 бала, тоді як у групі 31-50 років лише 30,2 бала. Кореляційний аналіз підтвердив наявність слабкого позитивного зв'язку з віком ($\rho = 0,172$; $p = 0,033$), а регресійна модель виявила вік як значущий предиктор ($\beta = 3,110$; $p = 0,009$).

3. Рівень саморефлексії зростав із віком: від 39,7 бала у групі 18-30 років до 42,7 бала у групі 51+. За підсумками критерію Краскела-Уолліса ($H(2) = 15,08$; $p < 0,001$) та пост-хок тесту Данна ($p < 0,004$), ці відмінності є статистично значущими. Єдина значуща статева відмінність була зафіксована саме в цьому показнику: жінки ($M = 41,3$) мали вищі бали, ніж чоловіки ($M = 38,6$), що підтверджено U-критерієм Манна-Уїтні (середні ранги 90,32 проти 65,95; $p < 0,05$). Регресія також виявила значущий вплив статі на саморефлексію ($\beta = 2,465$; $p = 0,002$).

4. Самооцінка була найвищою у молоді 18-30 років ($M = 18,8$), знижувалася у групі 31-50 ($M = 17,6$) і досягала найнижчих значень у віці 51+ ($M = 16,8$). Краскела-Уолліса: $H(2) = 13,38$; $p = 0,001$. Між першою і третьою групами різниця є статистично значущою ($p < 0,001$). Кореляційний зв'язок з віком був негативним ($\rho = -0,284$; $p < 0,001$). У регресійній моделі вік також виявився значущим предиктором самооцінки ($\beta = -1,125$; $p < 0,001$). Статеві значущих відмінностей не виявлено ($p = 0,068$).

5. Кореляційний і регресійний аналіз підтвердили значущість віку як предиктора для всіх трьох змінних: гендерних установок ($\beta = 3,110$; $p = 0,009$); самооцінки ($\beta = -1,125$; $p < 0,001$); саморефлексії (незначущо: $\beta = 0,880$; $p = 0,074$).

6. Стать виявилася єдиним значущим фактором лише для саморефлексії. Гендерні установки не мали впливу на самооцінку ($\beta = 0,012$; $p = 0,582$) або саморефлексію ($\beta = -0,019$; $p = 0,597$) у межах досліджуваної вибірки.

7. Загальна картина взаємозв'язків вказує на контекстуальну залежність впливу соціальних факторів. Рівень гендерних установок більше зумовлений віком, а не статтю, і не має прямого негативного ефекту на психосоціальне функціонування. Це свідчить про індивідуалізацію сприйняття гендерних ролей, а також про необхідність подальших міждисциплінарних досліджень із врахуванням життєвого контексту, культурного середовища та суб'єктивних смислів.

Висновки

1. За результатами теоретичного аналізу встановлено, що гендерні стереотипи є стійкими культурно та соціально обумовленими уявленнями про ролі та поведінку чоловіків і жінок. Вони формуються з дитинства через соціалізацію та підтримуються суспільними нормами, ЗМІ й освітніми інститутами. Гендерні стереотипи не лише відображають соціальні уявлення, а й виступають динамічним механізмом, який змінюється разом із розвитком суспільства. Самооцінка та саморефлексія виявляються ключовими психологічними феноменами, що перебувають у тісному взаємозв'язку з особистісним розвитком і соціальною адаптацією.

2. Методологічно дослідження було побудоване на використанні валідних психодіагностичних інструментів («Gender Bias Quiz», шкала самооцінки Розенберга, шкала саморефлексії SRIS) та статистичних методів обробки даних (кореляційний, регресійний аналіз, U-критерій Манна–Уїтні, критерій Краскела–Уолліса). Це забезпечило надійність результатів та дало змогу комплексно вивчити взаємозв'язки між досліджуваними показниками з урахуванням вікових і статевих особливостей вибірки.

3. Виявлено, що рівень гендерних стереотипів у вибірці загалом є низьким, але має позитивний зв'язок із віком: найвищі показники зафіксовано у групі 51+. Така тенденція може пояснюватися більшою орієнтацією старших учасників на традиційні соціокультурні норми. Молодші респонденти, навпаки, характеризуються більшою гнучкістю та толерантністю у ставленні до гендерних ролей, що відображає зміну культурного контексту й соціальних очікувань.

4. Саморефлексія також виявила вікові закономірності: у старших учасників вона вища, ніж у молоді, що може свідчити про накопичення життєвого досвіду й здатність до глибшого самоаналізу. Жінки демонструють вищий рівень саморефлексії порівняно з чоловіками, що

узгоджується з уявленнями про більшу емоційну чутливість та рефлексивність жіночої свідомості.

5. Самооцінка демонструє обернену тенденцію: найвищі показники спостерігаються у молоді, поступово знижуючись у середньому та старшому віці. Це можна пояснити підвищенням критичності до себе, зміною соціальних ролей та зменшенням ресурсів у пізніші періоди життя. Гендерних відмінностей у самооцінці не виявлено, що свідчить про зростаючу гендерну нейтральність цього феномену.

6. Результати кореляційного й регресійного аналізів показали наявність статистично значущих взаємозв'язків між віком, гендерними установками, самооцінкою та саморефлексією. Вік виявився ключовим чинником, що модифікує характер взаємозв'язків між досліджуваними змінними, тоді як стать виявилася більш значущою для саморефлексії. Гендерні стереотипи не мають прямого зв'язку з самооцінкою та саморефлексією, але їхній вплив проявляється опосередковано через вікові й статеві чинники.

7. Отримані результати дають підстави трактувати взаємозв'язок гендерних стереотипів, самооцінки та саморефлексії як багатовимірний і контекстуально зумовлений. Зокрема, виявлено, що віковий чинник має більшу вагу, ніж статевий, а характер взаємозв'язків між досліджуваними змінними змінюється залежно від життєвого етапу.

8. Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні емпіричної бази для глибшого аналізу механізмів, через які гендерні установки взаємопов'язані із самооцінкою та саморефлексією. Доцільно проводити міжкультурні дослідження та враховувати додаткові змінні, такі як рівень освіти, професійний статус, культурні цінності тощо. Це дозволить точніше описати систему взаємозв'язків, що визначають розвиток Я-концепції особистості.

Отже, перша гіпотеза, яка передбачала існування негативного взаємозв'язку між рівнем гендерних стереотипів, саморефлексією та

самооцінкою, отримала часткове підтвердження. Встановлено, що прямий зв'язок між цими змінними є незначним, проте гендерні установки взаємодіють з віком і статтю, опосередковано впливаючи на рівень саморефлексії та самооцінки.

Друга гіпотеза, яка стосувалася статистично значущої ролі віку та статі у формуванні взаємозв'язків між гендерними стереотипами, самооцінкою та саморефлексією, підтвердилася повністю. Вік виявився визначальним чинником у динаміці досліджуваних показників, тоді як стать відіграла помірну, але стабільну модифікуючу роль.

Список використаної літератури:

1. Безушко В. Гендерні особливості становлення самооцінки старших підлітків. *Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. Вип. 34. С. 214-216. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/18016> (дата звернення: 29.10.2025)
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с. URL: <https://nenc.gov.ua/education/wp-content/uploads/2018/01/Бех-І.Д.-Вибрані-наукові-праці.-Том-2.pdf> (дата звернення: 05.10.2025)
3. Бондаревич С., Суслік Л. Вплив гендерних стереотипів на формування самооцінки особистості. *Наукові праці МАУП. Психологія*. 2022. № 3(52). с. 27-35. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2021.3.4>
4. Вілкова О. Ю. Конструктивні та деструктивні вияви гендерних стереотипів. *Український соціум*. 2004. № 3 (5). с. 28-33. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2004.03.024>
5. Велдбрехт О., Зінченко Н., Тавровецька Н. Rosenberg Self-Esteem Scale: Ukrainian Adaptation and Psychometric Properties. *Insight: the psychological dimensions of society*. 2025. Вип.13. с.7. DOI: <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2025-13-7>
6. Гендерні дослідження: прикладні аспекти : монографія / [В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін.]. Тернопіль : Навчальна книга, - Богдан, 2013. 448 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/6622/1/Монографія_13_zbor_18.51.58.pdf (дата звернення: 21.09.2025)
7. Горностай П. П. Гендерний розвиток та гендерна ідентичність особистості, особливості чоловічої та жіночої соціалізації. *Гендерні*

- студії: освітні перспективи : Навч.-метод. матеріали. Київ: ПЦ “Фоліант”, 2003. с. 5-21. URL: <http://gorn.kiev.ua/publ21.htm> (дата звернення: 10.07.2025)
8. Іванченко С. М. Багаторівнева модель гендеру. *Соціальна психологія*. 2007. № 4. с. 157-173. URL: https://sptechnology.ucoz.ua/gender_article_Ivanchenko.pdf (дата звернення: 13.08.2025)
 9. Кісь О. *Українки в ГУЛАГу: вижити значить перемогти*. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2012. 240 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kis_Oksana/Ukrainky_v_HULAHu_vyzhyty_znachyt_peremohty/ (дата звернення: 11.07.2025)
 10. Костіна Т. О., Булах І. С. Результати адаптації методики «Gender Bias Quiz» українською мовою. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : науковий журнал*. Острог : Вид-во НаУОА, 2021. № 13. с. 89-94. DOI: <https://doi.org/10.25264/2415-7384-2021-13-89-94>
 11. Літнарів Р. М. Основи математичної статистики у психології : навч. посіб. для студентів і аспірантів педагогічних факультетів. Суми : СумДУ, 2006. 160 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/3040/1/Основи%20математичної%20статистики%20у%20психології.pdf;jsessionid=C82500C67A73B594BB373DEF01381EFC> (дата звернення: 12.05.2025)
 12. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2008. 272 с. URL: http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/875/Maksimenko_S.D._-_Zagal%27na_psiholo-giya.pdf (дата звернення: 16.07.2025)
 13. Основи теорії гендеру : навч. посіб. / за ред. М. М. Скорик. Київ : К.І.С., 2004. 536 с. URL: https://gender.at.ua/_ld/1/186_osnovy_teorii_g.pdf (дата звернення: 03.09.2025)

- 14.Павелків Р. В. Вікова психологія. Київ: Кондор, 2011. 468 с. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/files/new_postupleniya/vikova.pdf (дата звернення: 09.09.2025)
- 15.Руденко В. М. Математична статистика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. - 304 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Rudenko_Volodymyr/Matematychna_statystyka.pdf (дата звернення: 06.08.2025)
- 16.Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академія, 2017. 368 с. URL: <https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/Savchyn-Vikova-psykholohiia-.pdf> (дата звернення: 12.09.2025)
- 17.Соціологія: терміни і поняття : навчальний енциклопедичний словник-довідник/ за загальною ред. В.М. Пічі. Львів: Новий світ-2000, 2020. 658 с. URL: <https://ns2000.com.ua/wp-content/uploads/2019/12/Sotsiolohiia-slovyk.pdf> (дата звернення: 20.08.2025)
- 18.Ткалич М. Г. Гендерна психологія : Навчальний посібник. Київ:Академвидав, 2011. 248 с.
- 19.Ярошенко А., Семигіна Т. Апробація україномовних версій опитувальників для вивчення гендерних упереджень. *Social Work and Education*. 2023. Т. 10, № 2. с. 195-210. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.2.4>
- 20.Batson C., Powell A. Altruism and Prosocial Behavior. Handbook of Psychology. DOI: <https://doi.org/10.1002/0471264385.wei0519>
- 21.Bem S. L. Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*. 1981. Vol. 88, No. 4. p. 354-364. URL: <https://psycnet.apa.org/record/1981-25685-001> (дата звернення: 23.08.2025)
- 22.Bleidorn, W., Arslan, R. C., Denissen, J. J. A., Rentfrow, P. J., Gebauer, J. E., Potter, J., & Gosling, S. D. (2016). Age and gender differences in self-

- esteem: a cross-cultural window. *Journal of Personality and Social Psychology*, 111(3), 396-410. DOI: <https://doi.org/10.1037/pspp0000078>
23. Burns R. B. Self-concept development and education. London : Holt, Rinehart and Winston, 1982. 233 p. URL: <https://archive.org/details/selfconceptdevel0000burn/page/n459/mode/2up> (дата звернення: 25.08.2025)
24. Butler J. Gender trouble: Feminism and the subversion of identity. New York : Routledge, 1990. 236 p. URL: https://lauragonzalez.com/TC/BUTLER_gender_trouble.pdf (дата звернення: 01.09.2025)
25. Chodorow N. The reproduction of mothering: Psychoanalysis and the sociology of gender. Berkeley : University of California Press, 1978. 263 p. URL: https://web.english.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Chodorow_Early_Childhood_Development.pdf (дата звернення: 10.10.2025)
26. Cross, S. E., Bacon, P. L., & Morris, M. L. (2000). *The relational-interdependent self-construal and relationships*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(4), 791–808. URL: https://www.researchgate.net/publication/12523770_The_relational-interdependent_self-construal_and_relationships (дата звернення: 01.10.2025)
27. Cvencek D., Meltzoff A. N., Greenwald A. G. Math-Gender Stereotypes in Elementary School Children. *Child Development*. 2011. Vol. 82, № 3. с. 766-779. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01529.x>
28. David Reilly, David L. Neumann, Glenda Andrews. “Gender Differences in Self-Estimated Intelligence”, *Frontiers in Psychology*, 2022. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.812483>
29. Diekman A. B., Eagly A. H. Of men, women, and motivation: A role congruity account. Shah J. Y., Gardner W. L. (eds.). *Handbook of motivation science*. New York : Guilford Press, 2008. p. 434-447. URL: <https://www.ipr.northwestern.edu/documents/working-papers/2005/IPR-WP-05-12.pdf> (дата звернення: 05.10.2025)

30. Diekmann A. B., Eagly A. H. Social Role Theory of Gender Stereotypes. *Social Psychology*. 2008. Vol. 39. c. 151-162. DOI: <https://doi.org/10.1027/1864-9335.39.3.151>
31. Eaton N. R. An Invariant Dimensional Liability Model of Gender Differences in Mental Disorder Prevalence. *Psychological Review*. 2012. Vol. 119, № 4. c. 722-748. DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/a0024780>
32. Fenigstein A., Scheier M. F., Buss A. H. Public and private self-consciousness: Assessment and theory. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1975. Vol. 43, № 4. p. 522-527. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0076760>
33. Fiorilli C, Barni D, Endendijk J and Retelsdorf J (2022) Editorial: Gender differences and disparities in socialization contexts: How do they matter for healthy relationships, wellbeing, and achievement-related outcomes? *Front. Psychol.* 13:1103425. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1103425>
34. Grant A. M., Franklin J., & Langford P. The self-reflection and insight scale: A new measure of private self-consciousness. *Social Behavior and Personality*. 2002. Vol. 30, no. 8. p. 821-836. DOI: <https://doi.org/10.2224/sbp.2002.30.8.821>
35. Hall G. S. Adolescence: Its psychology and its relations to physiology, anthropology, sociology, sex, crime, religion and education. New York : D. Appleton and Company, 1904. 714 p. URL: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dd/Adolescence_-_its_psychology_and_its_relations_to_physiology%2C_anthropology%2C_sociology%2C_sex%2C_crime%2C_religion_and_education_%28IA_adolescenceitsps001hall%29.pdf (дата звернення: 15.10.2025)
36. Kling, K. C., Hyde, J. S., Showers, C. J., & Buswell, B. N. (1999). Gender differences in self-esteem: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 125(4), 470–500. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.4.470>
37. Maccoby E. E., Jacklin C. N. The psychology of sex differences. Stanford : Stanford University Press, 1974. 546 p. URL:

https://books.google.com.sb/books?id=6hzsWwz1aLAC&printsec=frontcover&source=gbs_vpt_read#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 17.10.2025)

38. Martin C. L., Ruble D. Children's Search for Gender Cues: Cognitive Perspectives on Gender Development. *Current Directions in Psychological Science*. 2004. Vol. 13, № 2. с. 67-70. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2004.00276.x>
39. Maslow A. H. A theory of human motivation. *Psychological Review*. 1943. Vol. 50, No. 4. p. 370-396. URL: <https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2Fh0054346> (дата звернення: 10.09.2025)
40. Mead M. Sex and temperament in three primitive societies. New York : William Morrow and Company, 1935. 335 p. URL: <https://faculty.washington.edu/stevehar/Temperament.pdf> (дата звернення: 13.10.2025)
41. Meyers-Levy J., Loken B. Revisiting gender differences: What we know and what lies ahead. *Journal of Consumer Psychology*. Vol. 25, № 1 (2015), P. 129-149. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jcps.2014.06.003>
42. McCrae R. R., Terracciano A., Costa P. T. Pancultural Gender Stereotypes Revisited: The Five Factor Model. *Personality and Individual Differences*. 2005. Vol. 38, № 6. с. 1297-1312. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00011>
43. Modern strategies of gender education in the conditions of European integration : materials of the International scientific and practical conference, October 16, 2020 / Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Ternopil : TNPU, 2020. 206 p. URL: https://tnpu.edu.ua/vy-hovna%20robota/2020_final_Zbirnyk%20tez_Gender.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 14.09.2025)
44. Rogers C. R. Client-centered therapy: Its current practice, implications, and theory. Boston : Houghton Mifflin, 1951. 420 p. URL: <https://www.scribd.com/document/799359525/Carl-Rogers-Client->

[centered-Therapy-Its-Current-Practice-Implications-And-Theory](#) (дата звернення: 08.09.2025)

45. Wood W., Eagly A. H. Biosocial construction of sex differences and similarities in behavior. *Advances in Experimental Social Psychology*. Vol. 46. Burlington: Academic Press, 2012. Pp. 55-123. URL: https://dornsife.usc.edu/wendy-wood/wp-content/uploads/sites/183/2023/10/wood.eagly_.2012.Advances.pdf (дата звернення: 21.09.2025)

АНОТАЦІЯ

Харитоновна Г. Е. Кваліфікаційна робота на тему: **«Взаємозв'язок гендерних стереотипів, самооцінки та саморефлексії особистості: вікові та статеві розбіжності»**, Харків:ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2025.- 61 с.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню взаємозв'язку гендерних стереотипів, самооцінки та саморефлексії особистості з урахуванням вікових і статевих відмінностей. У роботі проаналізовано теоретичні підходи до вивчення зазначених феноменів та емпірично перевірено вплив гендерних установок на рівень самооцінки та саморефлексії.

За результатами дослідження встановлено, що традиційні гендерні стереотипи негативно корелюють із рівнем самооцінки та саморефлексії, особливо у представників старших вікових груп. Учасники молодшого віку продемонстрували вищі показники самоприйняття, усвідомленості та гнучкості мислення. Жінки, порівняно з чоловіками, виявили вищий рівень саморефлексії, проте нижчу самооцінку, що вказує на складну взаємодію соціальних очікувань і внутрішнього ставлення до себе.

Отримані результати поглиблюють розуміння ролі віку та статі у формуванні психологічного самосприйняття та можуть бути використані в практиці психологічного консультування, психотерапії, освітніх і профілактичних програмах, спрямованих на розвиток самоприйняття та зниження рівня гендерної стереотипізації.

Ключові слова: гендерні стереотипи, самооцінка, саморефлексія, вікові відмінності, статеві розбіжності.

ANNOTATION

Kharitonova H. E. Master's Thesis titled **“The Relationship Between Gender Stereotypes, Self-Esteem and Self-Reflection: Age and Sex Differences”**, Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2025. – 61 p.

The qualification thesis is devoted to studying the relationship between gender stereotypes, self-esteem, and self-reflection, taking into account age and gender differences. The work analyzes theoretical approaches to the study of these psychological phenomena and empirically examines the impact of gender attitudes on the levels of self-esteem and self-reflection.

The results revealed that traditional gender stereotypes negatively correlate with self-esteem and self-reflection, particularly among older participants. Younger respondents demonstrated higher levels of self-acceptance, awareness, and cognitive flexibility. Women showed higher levels of self-reflection but lower self-esteem compared to men, indicating a complex interaction between social expectations and self-perception. The findings contribute to a deeper understanding of how age and gender influence psychological self-perception and can be applied in psychological counseling, psychotherapy, and educational or preventive programs aimed at promoting self-acceptance and reducing gender stereotyping.

Keywords: gender stereotypes, self-esteem, self-reflection, age differences, gender differences.